

KALOCSÁNYI MÓNICA

NEMES NAGY ÁGNES BORS NÉNI KÖNYVE CÍMŰ MŰVÉNEK BÁB- ÉS DRAMATIKUS JÁTÉKOKKAL VALÓ IRODALOMPEDAGÓGIAI FELDOLGOZÁSA

4. foglalkozás: A megismert szövegek bábjátékkal való feldolgozása – ismétlődő óra

RÁHANGOLÓDÁS

A negyedik foglalkozáson nem kerül sor új mű feldolgozására, hanem a már ismert versekkel és mesékkel készített feladatokat. A ráhangolódási szakasz célja a gyerekek koncentrációs készségének fejlesztése drámajátékok segítségével. A koncentrációs játékok figyelemre és összpontosításra ösztönzik a tanulókat, alkalmasak a szellemi és fizikai felfrissítésre (Gabnai, 2015, 122). A gyerekek elhelyezkednek a már megszokott körben a szőnyegen, és kezdődhet az óra.

■ Koncentrációs gyakorlat

Az órát az *Adok neked egy kutyát* című koncentrációs játékkal kezdjük. A játékot maximum hat-nyolc tanulóval érdemes játszani, ezért a tanulókat szükség szerint kettő vagy három csoportra osztjuk, és a csoportok a terem különböző részein helyezkednek el, hogy a lehető legkevésbé zavarják egymást. A játék szerint az első játékos szóban továbbad bal irányba egy kutyát, jobbra pedig egy macskát. Esetünkben az első játékos balra egy borszemet „ad”, jobbra egy mályvát, hogy kapcsolódjunk a Bors néni-tematikához. Az első játékos azt mondja a másodiknak, hogy „Adok neked egy borszemet.”, mire a második tanuló visszakérdez, hogy „Egy mit?” Erre az első azt feleli: „Egy borszemet.”. Tovább halad a kör, a második tanuló azt mondja a harmadiknak: „Adok neked egy borszemet.”, a harmadik tanuló visszakérdez, hogy „Egy mit?”, a második is visszakérdez az

elsőtől, hogy „Egy mit?” – az első válaszol a másodiknak: „Egy borszemet.”, a második a harmadiknak: „Egy borszemet.”, és így folytatódik a kérdések és válaszok játéka, míg a borszemet végigmegy a körön, és visszakérül az első játékoshoz. Miután az első játékos elindítja bal felé a borszemet, jobb oldali szomszédjának azt mondja: „Adok neked egy mályvát.” A borszemet és a mályva párhuzamban halad egymással szembe, míg vissza nem térnek az első játékoshoz (Gabnai, 2015, 123).

■ A megvalósításhoz kapcsolódó tapasztalatok, reakciók

A ráhangolódási szakasz játéka megvalósításánál a gyerekek nehézségekbe ütköztek, nem értették meg először a játék lényegét. A felmerülő problémát úgy orvosoltuk, hogy lejátsoztunk egy kört először csak a borsszemmel az egyik irányba, majd a mályvával a másik irányba, és harmadik nekifutásra sikerült párhuzamban „továbbadni” a két dolgot. Komoly koncentrációt és odafigyelést igényelt a játék, de a gyerekek segítették egymást. Volt néhány kimondottan figyelmes tanuló, aki szépen figyelemmel követte a borszemet és a mályva haladását. Amint megértették a feladatot, élvezetes lett a játék.

JELENTÉSTEREMTÉS

A jelentésteremtés szakaszában helyszíneépítő csoportjátékokra kerül sor, amely a gyerekek együttműködő és kreatív készségeit fejleszti, majd előkezdül három már ismert vers (*Bors néni kertje*, *Amikor Bors néni gyerek volt*, *Hol lakik Bors néni?*), hogy biztosítsuk

a szövegekkel való állandó kapcsolatot, fejlesztve az esztétikai-művészeti tudatosságot és kifejezőképességet. A jelentésteremtés második szakaszában a báb-játék kap jelentős szerepet, ami fejleszti a gyerekek beszéd-, ön- és csoportismereti készségét, valamint az improvizatív készségeiket. Ezen az órán a megismert szövegek bábokkal történő feldolgozására összpontosul a figyelmünk.

■ Helyszíneépítés csoportban, memóriafejlesztés és báb-játék

A jelentésteremtés szakaszát a *Helyszíneépítés csoportban* nevezetű drámajátékkal kezdjük, melynek lényege, hogy a tanulók a műben szereplő helyszínek számának megfelelően alkotnak csoportokat. Esetünkben a mű három helyszínevel találkoztunk: a bolttal, Bors néni házával és a malom környékével, így a koncentrációs gyakorlat után a gyerekek a már meglévő csoportjaikba rendeződnek. A tanár meghatározza a csoportok számára a helyszíneket, amit fel kell „építeniük” az osztályban lévő tárgyak, bútorok, eszközök segítségével. Ha valamilyen berendezést nem tudnak megjeleníteni, akkor rajzokkal, kis papírlapok segítségével megnevezik azokat. A helyszínek „felépülése” után a csoportok körbevezetik egymást, bemutatót tartanak (N.Tóth, Petres Csizmadia, 2015, 315). A jelentésteremtés második részében ezekre a helyszínekre még szükség lesz.

Minden csoport kap egy már ismert verset, hiányos formában. A tanár a hiányzó szavakat összekevert sorrendben helyezi a papírra és megszámozza őket. A tanulók feladata a versek kiegészítése a megjelenített szavakkal, igénybe véve

lévő virágok mellé behelyezték az öntözőkannát, egy plüssel szimbolizálták Titillát, és egy széket is elhelyeztek a pokrócon, ami Bors néni foteljét jelképezte.

A versek hiányzó szavait ügyesen pótolták, közösen igyekeztek felidézni emlékeiket, és hamar meg is kapták a kódokat. Mikor minden csoport megbeszélte az eljátszandó jelenetet, elkezdődött a „műsor”. Gyorsan eljátszották a jeleneteket, de ők sem voltak elégedettek. A kerekasztal-körforgónál átbeszéltük, hogy az osztálynak mi tetszett az egyes csoportok játékában, és mi tetszett kevésbé, hogyan érezték magukat saját jelenetükben. A következő gondolatok születtek a boltos jelenetről: *„Nekem az nem tetszett benne, hogy elnevezték magukat. Nekem az nem tetszett, hogy a Gábor megkérdezte, hogy mit csináljon, mert ezt meg kellett volna beszélniük. Nekem az tetszett nagyon az előadásukban, hogy mindenki szerepelt. Nekem nagyon tetszett, ahogy a fiúk eljátszották a tüsszögést.”* A csoport tagjai pedig így érezték magukat: *„Szégyenben éreztem magam, mikor megkérdeztem, hogy mit csináljak. Én meg amikor elnevettem magam. Szerintem minden úgy éreztük, hogy fura volt, mikor elneveztük magunkat. Nekem az volt a furcsa, hogy ki kellett állnunk a többiek elé. Nekem az volt a rossz, hogy nem beszéltek meg rendesen, mit fogunk eljátszani.”* Nagyon örültem neki, hogy el merték mondani egymásnak észrevételeiket, azt is, ha valami nem tetszett, és hogy a csoportok maguk is belátták a rögtönzéseik problémáit. A vízimalmos jelenet megbeszélésénél az egyik tanuló azt mondta, hogy *„Nekem az nem tetszett, hogy Lackó nem szólalt meg.”* Erre a csoport egyik tagja a Lackót játszó társa védelmébe kelt: *„de az lehet, hogy azért volt, mert Lackó zavarban érezte magát Bors néni apukája előtt”* – ez kimondottan tetszett nekem, mert a csoporttagok elkezdtek kiállni egymásért. Volt egy olyan észrevétel is, hogy *„az nem tetszett, mikor az Áron háttal állt nekünk a bábuval”,* és erre Áron reagált is: *„én előtte nagyon stresszeltem, mert féltem, hogy nagyon rossz lesz a jelenetünk”.* A felmerülő problémákat és javítási lehetőségeiket megbeszéltük. A gyerekek kaptak egy kis időt, míg újratervezték a jeleneteket és újból lejátszhatták. Lényegesen pontosabb, kifejezőbb előadásokat hoztak létre.

REFLEKTÁLÁS

A reflektálási szakaszban a *Három megy, egy marad* (N.Tóth, Petres Csizmadia, 2015, 309) című eljárással

memóriájukat. Ha sikerül helyes sorrendben behelyettesíteniük a szavakat, kapnak egy számsort, amit megtalálnak a tanár által előre elkészített borítékokon. Például a *Bors néni kertje* című versből a következő szavakat hagyjuk ki: 1. eső 2. kertje 3. hó 4. varjú 5. három 6. hetedik. Ha a tanulók helyesen egészítik ki a verset, akkor a következő számsort kapják: 4.6.2.5.3.1. A tanári asztalon megtalálják a 4.6.2.5.3.1.-es kóddal ellátott borítékot, amit kibontva megtudják a következő feladatot. Ez a kis kódfejtés motiválja a gyerekeket, izgalmat visz az órába. Segédeszközként Nemes Nagy Ágnes *Bors néni kertje*, *Amikor Bors néni gyerek volt* és a *Hol lakik Bors néni?* című verseit használjuk (Nemes Nagy, 2012, 7, 28, 6).

A kódfejtés után megszerzett borítékban a csapatok megtalálják a következő feladatukat, mely egy jelenet bábos eljátszását foglalja magába az előző feladatban megépített helyszíneken.

■ Az első csoport feladata a *Bors néni és a bors* című mese rövid bemutatása a boltban.

■ A második csapat eljátssza, hogy Bors néni hazamegy a boltból, megöntözi virágait, megeteti Titillát, majd becsönget hozzá Lackó, és elmennek a vízimalomhoz. A játék helyszíne Bors néni lakása.

■ A harmadik csoport a vízimalom mellett mutatja be Bors néni, Lackó és a vízimolnár találkozását, beszélgetését.

A jelenetek lejátszása után az egész osztály körberendeződik, és közösen megbeszéli az „előadások” alatt felmerülő problémákat. A gyakorlat a kerekasztal-körforgó eljárásra épül, mely az együttműködésen alapul, és arra készíti a tanulókat, hogy egyenlő mértékben

járuljanak hozzá a felmerülő problémák kifejtéséhez. Az eredeti játékleírás szerint „egy kérdés, probléma körüljárásához a csoport egy papírlapot és egy tollat ad körbe meghatározott sorrendben, pl. jobbról balra haladva” (N.Tóth, Petres Csizmadia, 2015, 322), azonban írás helyett beszélgetés formájában is elemezhetjük a problémákat. Ekkor viszont a tanár feladata ügyelni arra, hogy a gyerekek egyenlő arányban jussanak szóhoz. A beszélgetés után a tanulók igény szerint újrajátszhatják jeleneteiket, az esetleges problémák orvoslásával.

■ A megvalósításhoz kapcsolódó tapasztalatok, reakciók

Az óra jelentésteremtő szakasza a helyszíneépítéssel kezdődött. Előre tudtam, hogy melyik csoportnak melyik helyszínen kell majd eljátszania bábos jelenetét, ezért szándékosan nem úgy osztottam ki a feladatot, hogy a saját helyszíneiket teremtsék meg. Ilyen formában sokkal fontosabb volt az egymás helyszíneinek a megfigyelése, a gyerekeknek emlékezniük kellett a bemutatásokra, hogy melyik tárgy/ bűtor mit jelképez. Szépen végezték a helyszíneépítő feladatot, mindenki számára érthetővé tették a jelképeket. A vízimalom környékének megteremtésénél a csoport egy széket használt a malom megformálására – papírcédulával is jelölték, a szék elé pedig leterítették egy kék pokrócot, ami a patakot jelképezte. A bolt „felépítésénél” egy asztalt használtak elárúsítópultként, egy tolltartó jelképezte a kasszát, és papír zsebkendővel helyettesítették a borsos zacskókat. Bors néni lakását az osztály hátsó részében, a szőnyegen alkották meg. Az ablakban

összefoglaljuk és lezárjuk a foglalkozást. A foglalkozások során a tanulók legtöbbször ugyanabban a csoportban dolgoznak együtt, ezért fennállhat a klikkesedés esélye. A *Három megy, egy marad* eljárás legalább egy kis időre biztosítja a csoporttagok keveredését. A gyakorlat megbeszélésen alapszik, fejleszti a gyerekek beszédkészségét és biztosítja az egymással való kapcsolatteremtést.

■ Összefoglalás a *Három megy, egy marad* című eljárással

A jelenetek eljátszása után a gyerekek visszarendeződnek csoportjaikba és helyet foglalnak. Az órát a *Három megy, egy marad* együttműködésen alapuló tanulási eljárással zárjuk. A játék lényege, hogy a csoportok megoszthatják egymással a foglalkozás során összegyűjtött tudást, tapasztalatokat és véleményeket. Minden csoport kiválaszt egy tanulót, aki a helyén marad, a többiek pedig ellátogatnak egy másik csoporthoz, hogy megismerkedjenek azok munkájával. A helyén maradt tanuló fogadja a többi csoport tagjait, hogy bemutassa saját csoportja órai munkáját. A tanár jelzésére egy megadott idő után a vándorló tanulók visszatérnek saját helyükre, és beszámolnak egymásnak a tapasztalataikról, hallottakról (N.Tóth, Petres Csizmadia, 2015, 309). A tanár feladata odafigyelni, hogy minden csapatnak jusson ideje a hallottak megbeszélésére.

■ A megvalósításhoz kapcsolódó tapasztalatok, reakciók

A reflektálási szakaszban a gyerekek összefoglalták, hogy az óra elején melyik helyszínt alkották meg, milyen verssel dolgoztak, megmutatták társaiknak, hogy milyen szavakat kellett a versbe behelyettesíteniük, és melyik jelenetet játszották el. A helyükön maradt tanulók a többi csoporttaggal azt is megosztották, hogy a jelenetek újrajátszásánál mire igyekeztek odafigyelni a jobb előadás érdekében. Az egyik kislány például elmondta egy személyes élményét a többi tanulónak: „Amikor először álltunk ki játszani a bábukkal, nekem az nem tetszett, hogy nem tudtunk megegyezni a szerepekben, de aztán sikerült megbeszélniünk, és a második jelenet sokkal jobban sikerült.”

A gyerekek odafigyeltek egymásra, és nagyon szépen össze tudták foglalni társuknak a többi csoportnál hallottakat. A játék elárulta számomra, hogy mely tanulókat érdekelte igazán ez az óra, és hogy kinek volt kevésbé érdekes, mivel volt olyan tanuló, aki semmit nem tudott elmondani a többi csapat beszámolójából. Az óra végén visszarendeztük közösen az osztályt.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- GABNAI, Katalin, 2015. *Drámajátékok – Bevezetés a drámapedagógiába*. Budapest, Helikon Kiadó, 2015.
- NEMES NAGY Ágnes: *Bors néni könyve*. Budapest, Móra Ferenc Könyvkiadó, 2012.
- N.TÓTH Anikó – PETRES CSIZMADIA Gabriella: *Módszertani szöveggyűjtemény az irodalom oktatásához*, Nyitra, 2015.

CSICSAY ALAJOS

A SÜN ÉS ROKONAI

Írásaim olvasóinak bizonyára feltűnt, hogy túl sokat foglalkozom az élőlények rendszerezésével. Hogy miért? Mert minden, ami körülvesz bennünket – az ásványok, a kőzetek, az őket felépítő elemek, az elemi részecskék és persze az élő szervezetek is – mind-mind rendszerek. Magát a világegyetemet is rendszerek alkotják, sőt az sem kizárt, hogy az egész világmindenség egyetlen rendszerből áll. Illetve az általunk ismert rendszerek között nincsenek is éles határok. Csakhogy a rendszerek közti választóvonalak nélkül képtelenek lennénk ismereteket szerezni a szövevényes világról. Ezt már az ókori görögök is tudták, meg azt is, hogy minden mindennel összefügg. Második indokom a rendszerezésre, hogy a 20. század kutatóinak sikerült eljutniuk nem is egy olyan határvonalig, melyeknek átszakítása folytán meg kellett változzon az eddigi természettudományos szemléletmódunk. Hadd ne soroljam fel, melyek azok.

A biológiatudomány fejlődésében minden kétséget kizáróan Karl Linné 1735-ben megjelent *Systema naturae* (A természet rendszere) című munkájával olyan mérföldkövet tett le, amelytől nincs visszaút. Akkor sem, ha az ő növényrendszertana kissé erőltetett, azaz mesterséges, mert csak a szervek, szervrendszerek hasonlósága alapján tudta a fajokat egymástól megkülönböztetni vagy egymással rokonítani. Ebben Darwin úgy tudta őt túlszárnyalni, hogy Lamarck fejlődésmélettét továbbgondolva, saját megfigyelései alapján megalkotta a filogenezisérről (phylogenesis) szóló elméletét. Brehm pedig hatalmas művében minden valószínűség szerint az ő filozófiája alapján térképezte fel az állatok világát. Végül az 1950-es években megszületett a molekuláris biológia, majd a molekuláris genetika is, ami a valódi tények feltárásával a törzsfelődésre vonatkozó ismereteinket teljesen megváltoztatta. Ami viszont megdöbbentő, hogy e korszerű technikák által pontosított, „abszolút” eredményei alig térnek el az addigi kutatások „relatív” megállapításaitól. Az élőlények rendszertani besorolását viszont a tudomány kénytelen folyamatosan átrendezni.

Az elmondottak szerint az én nemzedékem még jórészt „mesterséges”, helyesebben összehasonlító növény- és állatrendszertant tanult, ami – utaltam rá az imént – mára majdhogynem teljesen használhatatlanná válik. Ma, mivel e téren is „átmeneti korszakban” élünk, az új alapokra helyezett rendszertan mellett összevetésként olykor szükségesnek tartjuk a régebbit is megemlíteni. Legyen rá példa a rovarevő emlősök (*Insectivora*) rendszerének a megváltozása. A rovarevők (*Insectivora*) rendje az új rendszertanban már nem is szerepel, mivel a rend sem létezik, mert megállapítást nyert, a sünalakúak (*Erinaceomorpha*) külön rendbe tartoznak, akár csak a cickányalakúak (*Soricomorpha*) is. A sünöknek, a cickányoknak és a vakondoknak hiába hasonló a fogazatuk, aminek alapján egy rendbe tartózkodóknak vélték és sorolták be őket, ha kitűnt, hogy a génrendszerük felépítése eltérő. Engem főiskolás koromban is gondolkodóba ejtett, hogy lehet az, hogy az annyira eltérő küllemű és életmódú állatok egy közös rendet alkotnak. Tanárom, aki kitűnő zoológus, speciál ornitológus volt, csak mosolygott a kérdésemen, de nem adhatott más választ, minthogy az emlősök rendszerezésénél elsődlegesen a fogazatuk számít. Most már, mint említettem, a génállományuk elrendeződése a mérvadó.

A sünalakúak rendjébe egyetlen család, a sünféléké (*Erinaceidae*) tartozik, melynek 23 faja él a világon, de nálunk mindössze egy, a keleti sün (*Erinaceus roumanicus*) található meg. Hozzá megtévesztésig hasonlít az Európa nyugati tájain élő európai sün (*Eurinaceus europeus*). Mondhatnánk, mindkettőt mindenevő. A rovarokon kívül megeszik az egereket, a madárfiókákat, a gyümölcsöt, magvakat, gyíkokat, kígyókat, köztük, mint tudjuk, a mérgeseket is. Ezen viszont nincs mit csodálkozni, mert a nálunk élő viperaféleket elfogyasztja a vaddisznó, a görény, a borz, némelyik ragadozó madár, sőt a verébalkatúak alrendjébe tartó szajkó is. Híres mérgeskígyóvadász az egyiptomi mongúz, más néven ihneumon (*Herpestes ichneumon*), melynek, mint látjuk,